

UNIUNEA EUROPEANĂ

Proiect finanțat prin PHARE
RO 2005/017-539.01.02.06

Programul de Vecinătate România-Ucraina 2004-2006 / PHARE CBC 2005

Editat de **ICEM**
INSTITUTUL DE CULTURĂ ȘI MUZEE TÂRGOV

GUVERNUL
ROMÂNIEI

ARHETUR

Apus de soare în cetatea Noviodunum

Acest album este publicat în cadrul proiectului „**ARHETUR - acces la arheologie**”, derulat de către Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, cu sprijinul financiar al Uniunii Europene prin Programul de Vecinătate România - Ucraina 2004 - 2006, PHARE CBC 2005, RO 2005/017-539.01.02.06.

Drepturile de autor asupra acestei publicații sunt rezervate ICEM Tulcea. Publicația, sau părți ale acesteia, pot fi reproduse numai cu permisiunea autorilor.

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale

Str. 14 Noiembrie, nr. 3
820009, Tulcea

Manager proiect: Paul Tocanie
Contact: tel / fax: 0040-240-51.32.31;
e-mail: icemtl@icemtl.ro
www.icemtl.ro

Autori:

dr. Cristian MICU - responsabil științific

Sorin AILINCĂI - asistent

Florian MIHAIL - secretar

Consultanți științifici : dr. Victor-Henrich BAUMANN, dr. Florin TOPOLEANU, dr. Oana DAMIAN, dr. Gavrilă SIMION, dr. Dorel PARASCHIV, Aurel STĂNICĂ,
Valery COJOCARU

Foto : Valeriu LEONOV (p. 11, 13, 19, 21, 27, 30-32, 37-40, 44, 45, 47, 49, 51, 60, 61, 64, 65, 67, 69, 71, 75-79, 82, 83, 88-90); dr. Valeriu SÂRBU (93, 95)
dr. Oana DAMIAN (73), Mircea STOIAN (12, 15, 16, 30, 32, 33, 43, 47, 48, 51, 53, 59, 63, 79, 81), Gabriel DINCU (11, 21); dr. Dorel PARASCHIV (64, 65)
Mihale MATARANGĂ (23, 25)

DTP & Layout : ing. Carmen SIMIONESCU

ISBN: 978-973-0-05803-1

Tulcea, iunie 2008

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Uniunii Europene.

The contents of this publication is the sole responsibility of ICEM Tulcea and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

ARHETUR

Proiectul **ARHETUR - ACCES LA ARHEOLOGIE** vizează promovarea locală, regională, națională și internațională a patrimoniului cultural reprezentat de siturile arheologice din Euroregiunea Dunării de Jos, mai precis din județul Tulcea (România) și regiunea Odessa (Ucraina).

Implementat de Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea în parteneriat cu Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Tulcea, Consiliul Județean Tulcea, Muzeul de Arheologie Odessa și Agenția Regională de Cooperare Transfrontalieră a Euroregiunii Dunărea de Jos Reni, proiectul este unul pilot desfășurat prin cooperare transfrontalieră în regiunile de graniță și urmărește promovarea unitară a cetăților sau siturilor arheologice din cele două regiuni. El vizează pe de o parte dezvoltarea abilităților de comunicare culturală transfrontalieră între reprezentanții organizațiilor implicate direct în activități de punere în valoare a patrimoniului cultural și, pe de altă parte, realizarea unor pachete cultural-educative specifice adresate elevilor sau turiștilor care vizitează cele două zone.

Îmbunătățirea relațiilor de colaborare transfrontalieră reprezintă în prezent o condiție esențială a dezvoltării regionale durabile în regiunile de graniță. În cadrul relațiilor de colaborare cu Ucraina, dezvoltarea unor relații de colaborare prin intermediul culturii pot reprezenta elementul fundamental, baza unor cooperări transfrontaliere capabile să contribuie la dezvoltarea economică durabilă a celor două zone. De asemenea, eficientizarea procesului de gestionare a informației privind patrimoniul arheologic, punerea în valoare a siturilor arheologice / istorice și creșterea accesului la cultură al elevilor sunt obiective specifice care pot contribui decisiv la o mai bună colaborare în domeniul culturii și la dezvoltarea durabilă a regiunilor de graniță prin încurajarea turismului cultural de bună calitate.

În acest sens, oferta turistică a teritoriului nord-dobrogean este foarte atractivă datorită bogăției și valorii patrimoniului său natural și arheologic. Dacă Munții Măcinului și Delta Dunării - cel mai vârstnic și cel mai tânăr pământ al țării - sunt consacrate pe plan universal, urmele civilizațiilor trecute sunt mai puțin cunoscute publicului larg.

De aceea, demersul nostru vrea să demonstreze că trecutul are un viitor: ruinele scoase la suprafață de arheologi, unele de pe acum spectaculoase, trebuie să devină, prin turismul cultural organizat după toate atributele moderne (infrastructură, restaurări, servicii etc.), adevărate *centre de cultură, de spiritualitate și reflecție*, pentru că istoria Euroregiunii Dunării de Jos, de pe ambele maluri ale Dunării, se confundă cu cele mai semnificative momente ale istoriei universale.

Din Eneolitic (Gumelnița) până în epoca medievală (Enisala, Nufăru, Cetatea Albă), vizitatorii acestor ținuturi pot admira eleganța formelor ceramice din Cultura Babadag, fortificațiile getice de la Beidaud, Beștepe și Orlovka, prima așezare de tip urban de pe teritoriul României pomenit într-un izvor antic la Jurilovca și fortificațiile romane de la Dinogetia, Isaccea sau Slava Rusă, spectaculoasele descoperiri de la Niculițel și Murighiol - repere consacrate deja ale istoriei creștinismului european.

În sfârșit, nu este lipsit de interes să amintim că valoarea științifică și spectaculară a siturilor arheologice și istorice amintite în prezenta lucrare este, în toate cazurile, completată în mod fericit de un cadru natural de excepție ce se constituie într-un patrimoniu peisagistic unic.

dr. Florin George TOPOLEANU
director ICEM Tulcea

LUNCAVIȚA CETĂȚUIE

Așezarea-*tell* din punctul *Cetățuia* se află la 4 km sud de localitatea Luncavița, într-o depresiune dominată de culmile Munților Măcin și Dealurile Niculițelului. Cercetările arheologice au condus la descoperirea unui sit cu o stratigrafie complexă, de aproximativ 4 m grosime, în care se regăsesc complexe de locuire atribuite culturii Gumelnița (mil. V a.Chr.).

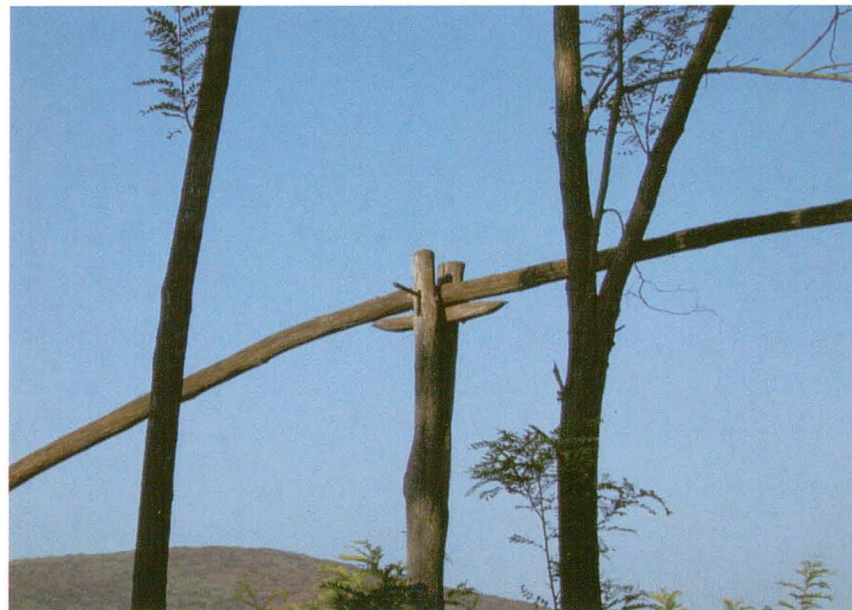
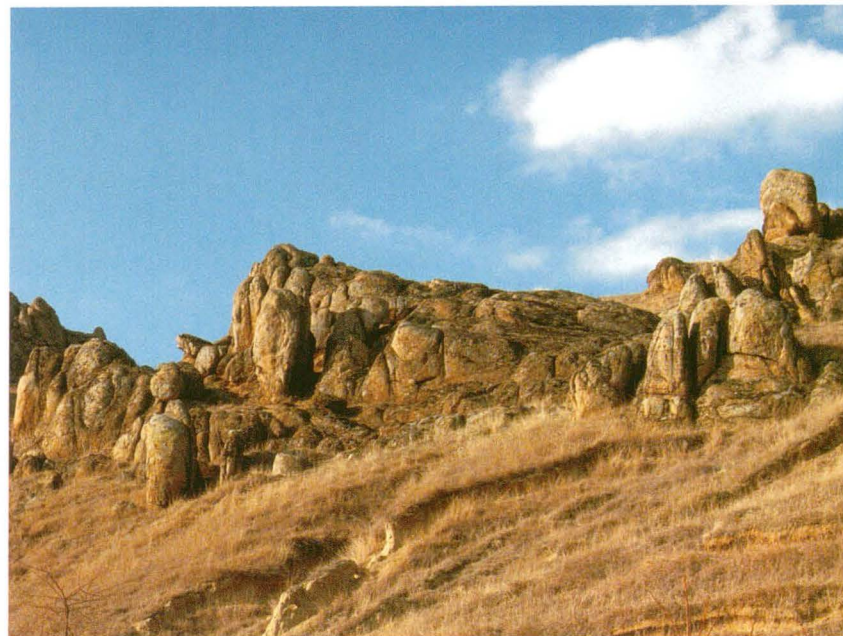
Numeroasele materiale arheologice identificate au permis cunoașterea elementelor de viață cotidiană caracteristice unei comunități preistorice capabilă să administreze în mod eficient resursele mediului înconjurător.

Поселення *телль* в місцевості *Четецуія* знаходиться в 4 км від від місцевості Лункавіца, близ Гір Мечін та Деалуріле Нікуліцел. Археологічні дослідження призвели до винаходу пам'ятника з складною стратиграфією, приблизно в 4 м товщиною, де винайшли кілька комплексів помешкань що належали до культури Гумельніца(середина V ст).

Багатий археологічний матеріал здобутий в цьому дослідженні надав можливість вивчити детальніше елементи життя кожного дня мешканців пам'ятника тих часів які були здатні ефективно використовувати ресурси навколишнього середовища.

The *tell* settlement from *Cetățuia* point is located at 4 km south of Luncavița, in a depression dominated by the heights of Măcin Mountains and Niculițel Hills. Archaeological researches led to the discovery of a site with a very complex stratigraphy, of approximately 4 m thick, with habitation complexes belonging to the Gumelnița culture (5th millennium B.C.)

The numerous archaeological materials that were identified here facilitated the knowledge of every day's life elements characteristic for a prehistoric community capable of efficiently administering the resources of the surrounding environment.

BABADAG CETĂȚUIE

Situl este situat la cca. 1,5 km nord-est de orașul Babadag, pe malul lacului cu același nume, la cca. 30 m de vărsarea pârâului Tabana.

Așezarea locuită în vechime ocupa un promontoriu cu vizibilitate perfectă asupra lacului și a zonei ocupate în prezent de oraș. Poziția strategică este întărită și de prezența văii, probabil inundabile și mlăștinoase în trecut, care permitea accesul doar prin partea de nord-vest. În sec. VIII a.Chr. așezarea a fost fortificată cu un șanț și un val de dimensiuni foarte mari, ale căror urme sunt încă vizibile.

Cercetările arheologice, începute în 1962 și continuate până în prezent, au contribuit esențial la definirea culturii arheologice de tip Babadag ale cărei comunități au ocupat, din sec. XI a.Chr. până în prima jumătate a secolului VII a.Chr., un teritoriu ce cuprindea Dobrogea, estul Munteniei și sudul Moldovei. Săpăturile au scos la lumină resturile a numeroase locuințe de suprafață, bordeie și gropi de provizii sau menajere ce conțineau o mare cantitate de materiale arheologice pe baza cărora s-au stabilit importante legături cu lumea egeo-anatoliană. Datorită acestor complexe observații și descoperiri, situl este fără îndoială unul dintre cele mai importante repere ale primei epoci a fierului din sud-estul Europei.

Пам'ятник розташовано приблизно в 1,5 км в північно-західному напрямку від міста Бабадаг, на березі озера що має таку з саму назву як і місто, приблизно в 30 м від ставка Табана. Поселення, що було населеним колись, займає високе плато з добрим обзором на озеро та зони що сьогодні займає сучасне місто. Стратегічне позиція є укріпленою, бо колись, можливо, тут була зона ризику затоплення, та вал, що загороджував пам'ятник надавав можливість потрапити в нього лише з північно-західної сторони. В VIII ст. до Хр. поселення було укріплено широким ровом та глибоким валом, залишки якого спостерігаються і сьогодні.

Археологічні дослідження, розпочаті в 1962 році та продовжені сьогодні, надали важливу інформацію стосовно встановлення археологічної культури типу Бабадаг, населення котрої мешкало з XI ст. до Хр. До першої половини VII ст. до Хр., на території Доброжі, заході Мунтенії та Сходу Молдови. Розкопки встановили залишки багатьох помешкань, землянок та ям для провізії або господарських ям, що приховували багатий археологічний матеріал на основі якого встановили важливі зв'язки з еgeo-анатолійським світом. Завдяки цим важливим знахідкам та спостереженням, пам'ятник є, без сумніву, одним з найважливіших з періоду перш епохи заліза північно-західної Європи.

The site is located at approximately 1,5 km north-east of Babadag town, on the bank of the lake with the same name, at approximately 30 m from the mouth of the Tabana brook. The settlement, populated during old times, occupied a promontory with a perfect visibility over the lake and over the area where the town lays presently. The strategic position is strengthened also by the presence of the valley probably floodable and marshy in the past.

JIJILA CETĂȚUIE

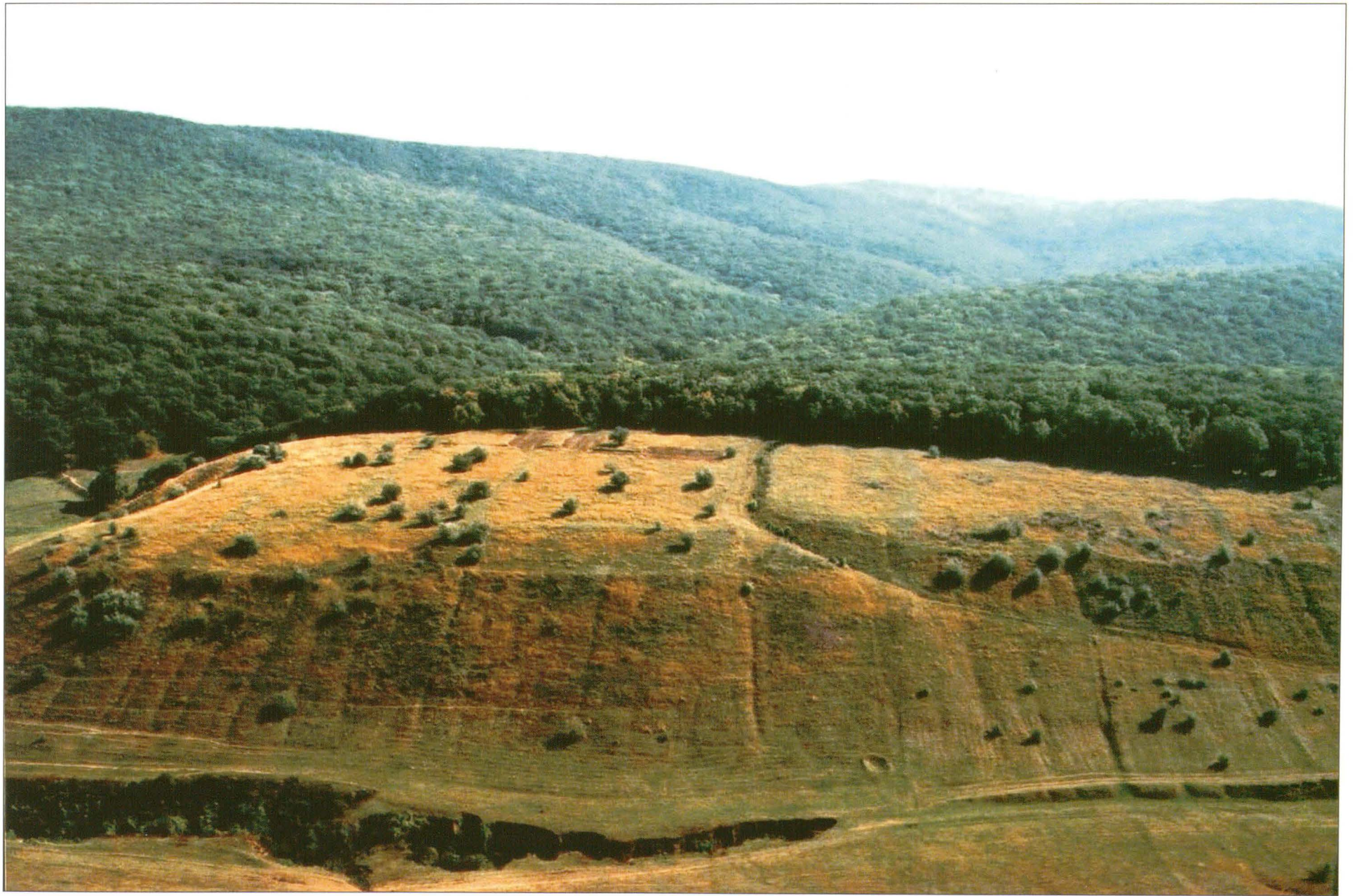
La izvoarele Jijilei, într-o zonă dominată de Munții Cheii, se află o cetate de pământ amplasată pe platoul unui deal cu pante abrupte.

Cercetările arheologice efectuate aici, începând cu anul 2001, au scos la iveală spectaculoase vestigii ale unei așezări fortificate din prima epocă a fierului (sec. X-XI a.Chr.) ale cărei valuri de pământ sunt încă vizibile în zona împădurită a sitului. Numeroasele descoperiri, ce constau în resturile unor amenajări de locuire, urmele unor posibile jertfe umane, vase ceramice și obiecte de podoabă, ilustrează încă o dată originalitatea populației tracice ce a trăit pe aceste meleaguri.

У ставку Жіжіла, з зоні де розташовані гори Кеїї (Мунції Кеїї), знаходиться земляна фортеця що розташована на широкому плато з крутими обривами. Здійснені тут археологічні дослідження, починаючи з 2001 року, встановили існування найцінніших знахідок укріпленої фортеці першого періоду заліза (X-XI ст. до Хр), її земляні вали до сьогодні видні незахищеним оком в лісовій зоні пам'ятника. Чисельні знахідки, що є останками помешкань, залишки можливих людських пожертвувань, керамічний посуд, прикраси ще раз засвідчують оригінальність народу траків що мешкав на цих територіях.

At the Jijila springs, in an area dominated by Cheii Mountains, it is situated a soil citadel placed on the plateau of a hill with increased slopes.

The archaeological researches, realised starting with 2001, showed spectacular vestiges of a fortified first Iron Age (10th-9th B.C), which *vallum* are still visible in the wooded area of the site. Numerous discoveries, which consist in rests of habitation structures, traces of possible human sacrifices, pottery and jewells illustrates the originality of thracic population that lived in this area.

BEIDAUD DEALUL CARABALÂC

Situat la aproximativ 2,5 km nord-vest de localitatea Beidaud, între Valea Cailderea și Valea cu Cișmea, situl este amplasat pe platoul unui deal a cărui înălțime crește uniform de la sud la nord. Cele mai vechi urme de locuire aparțin epocii fierului și sunt atribuite fazei a II-a a Culturii Babadag.

La sfârșitul secolului al VI-lea a.Chr., așezarea a fost fortificată pe laturile de nord și vest cu două valuri cu șanțuri la exterior, în vreme ce la sud și est, unde panta dealului era mai accentuată, a fost ridicat doar un val. Deși au fost realizate pe o suprafață relativ mică, cercetările arheologice din acest sit au adus contribuții importante la cunoașterea civilizației getice de pe teritoriul Dobrogei. Cantitatea mare de ceramică grecească descoperită aici, constituie dovada unor relații de schimb între autohtoni și coloniile întemeiate pe litoralul Mării Negre.

Розташований приблизно в 2,5 км в північно-західному напрямку від сіла Беїдауд між місцевостями Валя Калідкрія та Валя Чешмя, пам'ятник знаходиться на плато пагорбу висота котрого рівномірно поширюється з півдня на північ. Найдревніші сліди помешкання віднесені до епохи заліза та є слідами II фази культури Бабадаг.

У при кінці VI ст. до Хр., помешкання було укріплено з півночі на захід ровами та муром вдовж зовнішньої частини, коли з південної та східної частини, де пагорб вище, було побудовано лише один високий мур. Усе було побудовано на відносно маленької території, але результати археологічних досліджень цього пам'ятника зробили важливий внесок у вивчення культури гетів на території Добруджі. Велика кількість грецької кераміки здобутої тут є підтвердженням факту існування відносин автохтонного населення з колоніями заснованими вдовж побережжя Чорного Моря.

The site is located at approximately 2,5 km north-west from Beidaud locality between Cailderea Valley and cu Cișmea Valley on a hill plateau that increases evenly in height from south to north. The oldest living traces belong to the Iron Age and attributed to the IInd stage of the Babadag culture.

At the end of the 6th century B.C. the settlement was fortified with two mounds with exterior ditches on the north and west parts while on the south and east parts, where the hill slope was increased, only a single mound was raised. The archaeological researches from this site brought important contributions to the knowledge of the Getic civilization on the Dobrudja territory even if they were made on a relatively small area. The great quantity of Greek ceramics that was discovered here represents the proof of an exchange relationships between locals and the colonies settled on the Black Sea shore.

BEȘTEPE CETĂȚUIE

Cetatea de la Beștepe este situată pe malul drept al brațului Sf. Gheorghe, la 3 km nord-est de localitate și se remarcă prin ingeniozitatea construcțiilor de fortificare care îmbină eficient elementele topografice naturale și cele artificiale, conturând cetății o formă poligonală cu colțurile rotunjite.

Cele două mari valuri de pământ, care înconjoară o suprafață de peste 25 ha, au un aspect monumental și inexpugnabil fiind dovada prezenței aici în secolele IV-III a.Chr. a unui puternic centru al civilizației getice.

Фортеця з місцевості Бештепе розташована на правому березі каналу Св. Георге, в 3 км в північно-західному напрямку від місцевості та її дуже добре можна бачити завдяки великим конструкціям з укріплення що добре комбінують топографічні елементи з природними та штучними, надавая фортеці полігональної форми з закругленими кутами. Ці два великих земляних вала що займають площу приблизно в 25 гектари мають монументальний аспект навіть в наші дні та без сумніву доказують існування тут в століттях IV-III, потужного центру цивілізації Гітів.

The Beștepe citadel is situated on the right shore of Saint George branch, 3 km north-east from the locality and remarks itself through the ingeniousness of the constructions which join efficient the topographic natural elements with those artificial outlining a polygonal shape with round corners.

The two large *vallum* which surrounded a 25 ha surfaces have a monumental aspect nowadays too, as a proof a powerful center of getic civilization in 4th - 3rd B.C.

TELIȚA CELIC DERE

La aproximativ 3 km nord-est de Mănăstirea Celic Dere, în partea dreaptă a văii create de pârâul cu același nume, se află un promontoriu cu o suprafață de cca. 4 ha în care cercetările arheologice au identificat o așezare umană și cimitirul unei comunități din secolele VI-IV a.Chr.

Complexele arheologice cercetate - locuințe, gropi de provizii sau menajere, amenajări funerare - conțineau o cantitate mare de ceramică locală și grecească, arme și obiecte de podoabă care dovedesc intensele legături ale acestei populații cu coloniile grecești, dar și cu civilizația scitică.

Приблизно в 3 км в північно-західному напрямку від монастирю Челік Дерє, с правої сторони вала що створено ставком з такою ж назвою, розташовано плато з площею приблизно в 4 гектари, в якому, вслід багатьох археологічних досліджень, було встановлено існування поселення та некрополь датовані VI-IV ст. до Хр.

В вивчених комплексах помешканнях, ямах для провізії та господарчих ямах було знайдено багато місцевої кераміки та грецької кераміки, прикрас та знарядь захисту, що свідчать про зв'язок місцевих поселенців з грецькими колоніями та скіфською цивілізацією.

At approximately 3 km north-east from Celic Dere Monastery, on the right of the valley created by the brook with the same name, is situated a promontory with a 4 ha surface in which the archaeological researches have identified a settlement and the necropolis of a 6th - 4th centuries B.C. community. The researched archaeological complexes - houses, stocking pits, funerary complexes- contained a large quantity of local and Greek pottery, weapons and ornament objects which intense connections of these populations with Greek colonies but also with Scythian civilization.

AGIGHIOL MOVILA LUI UȚĂ

Complexul funerar aflat pe una din colinele ce domină localitatea Agighiol, a fost cercetat în 1931 de I. Andrieșescu și D. Berciu. Tumulul a avut două camere funerare cu ziduri din blocuri de piatră fasonată, la care ducea un *dromos*, cu pereți de piatră. În camere s-au găsit oasele a doi indivizi, unul de sex masculin, celălalt de sex feminin. Sub mantaua aceluiași tumul se mai găsea o a treia cameră în care fuseseră înmormântați trei cai, cu toate piesele de harnașament.

Inventarul este foarte bogat: un coif de paradă de tip getic, din argint, pe alocuri aurit, două cnemide de argint, 99 perle de argint, doi cercei de aur, cinci *phiale* de argint, două pocale de argint, aplice de argint și bronz, circa 100 vârfuri de săgeată în trei muchii și vase ceramice getice și attice.

Complexul funerar a aparținut unei căpetenii locale getice. Stilul, forma și tehnica pieselor reprezentative aparțin artei traco-getice, descoperiri asemănătoare fiind realizate în localitățile Peretu, Coțofenești și Băiceni.

Комплекс з поховань, досліджений в 1931 року, був раніше предметом нападу та крадіжки, що спричинило втрату частини знайденого інвентарю. Поховання мало дві частини, дві приміщення з поховань, побудованого з кам'яних блоків, до яких вів шлях *dromos*, також з кам'яними мурами. В похованні було знайдено кістки двох людей, один з них був чоловіком, інша жінка. Поховання вразило багатством інвентарю: парадний шолом, зроблений з срібла, частково позолочений, гетського типу, дві срібляні кнеміди, 99 срібляні перлини, дві сережки з золота, п'ять фіал з срібла, два бокала з срібла, прикраси з срібла та бронзи, приблизно 100 стріл та аттійські та гетські керамічні сосуди.

Комплекс поховання належав, як вважається, багатому місцевому вождю, стиль, форма та техніка представлених знахідок належить до гетів та трако-гетів. Приблизно такі ж знахідки було виявлено в місцевостях Перету, Коцофенешть, Бєічень.

The funerary complex, studied in 1931, was robbed previously, some of the inventory being lost with this occasion. The tumulus had two funerary rooms with walls from stone, which led to a *dromos*, with stone walls. In the rooms were found of two persons, one male, another female. The tomb impressed through the richness of funerary inventory: a parade helmet, made from silver, here and there gilded, getic type, two knee fenders, 99 silver perles, two gold earrings, five silver vases, two silver goblets, silver and bronze brackets, about 100 arrow heads and getic and attic pottery.

The funerary complex belonged to a local getic chief. The style, the form and the technique all have the characteristics of traco-getic art, similar discoveries resulting from localities like: Peretu, Coțofenești or Băiceni.

JURILOVCA ORGAMÉ / ARGAMUM

Cetatea *Orgamé / Argamum* este situată la 7 km est de satul Jurilovca, în punctul numit *Dolojman* (denumiri alternative *Doloşman, Cetatea*). Cercetările arheologice desfășurate aici în anii 1926-1932 și din 1965 până în prezent au permis dezvelirea unor importante monumente și schițarea istoriei cetății pentru cele mai bine de 12 secole de funcționare. Cetatea, prima localitate de pe teritoriul de astăzi al României menționată într-un izvor antic (*Hecataios, Periegesis*), a fost întemeiată la mijlocul sec. VII a. Chr. de către grecii din Asia Mică, cu cel puțin o generație înaintea cetății *Istros / Histria*, într-o zonă cu urme de locuire din epoca bronzului și din prima epocă a fierului.

Dintre monumentele reprezentative ale sitului amintim cel mai vechi mormânt grecesc din bazinul Mării Negre (mijlocul sec. VII a. Chr.) și o serie de edificii publice și private din perioada romană: *pretoriul*, patru bazine paleocreștine (unul dintre complexe de acest tip a fost descoperit în afara cetății), locuințe și o parte din rețeaua stradală.

În fața cetății *Orgamé / Argamum*, la aproximativ 2,5 km spre est, pe insula Biseriçuța, se află o fortificație romano-bizantină și urme de locuire din epoca medievală timpurie.

Фортеля Оргаме (*Orgame / Argamum*) село Журіловка, повіту Тульча розташовано в 7 км від місцевості що має назву Доложман (*Dolojman, Doloşman, Cetatea*). Археологічні дослідження проведені тут в роки та в 1965 році і до сьогодні надали важливу інформацію щодо історичних пам'яток тих часів та допомогли встановити чіткі рамки історичного розвитку фортеці впродовж 12 століть з її існування.

Фотеця була кілька разів згадана, це була одна з перших місцевостей сучасної Румунії, що була згадана в творах древніх філософів, тобто в античних джерелах (*Hecataios, Periegesis*), вона була закладена в VII ст після Хр. греками Малої Азії, одним поколінням раніше за фортецю *Istros / Histria*, в зоні де багато доказів мешкання тут в епоху бронзи та першої епохи заліза.

З представлених тут пам'яток маємо підкреслити що тут було знайдено та досліджено найдревніше грецьке кладовище з басейном Чорного моря (VII ст після Хр) та кілька громадянських та приватних споруд романського періоду: *преторію*, чотири палеохристиянські базілики (одна з них була виявлена по за мурами фортеці), помешкання та часково вулиці древньої фортеці..

Перед фортецею *Orgame/Argamum*, приблизно в 2,5 км на захід, на острові Бісерічуца, знаходиться інша романсько-візантійська фортеця та докази мешкання тут пізньої середньовічної Епохи.

The *Orgame / Argamum* fortress is located at 7 km east of Jurilovca village, on the point called *Dolojman* (alternative names *Doloşman, the Fortress*). The archaeological researches that were performed here in the years 1926-1932 and from 1965 till the present moment in time allowed revealing some important monuments and tracing the history of the fortress for its more than 12 centuries of existence. The Fortress, the first locality of today's Romania that was mentioned in an antic source (*Hecataios, Periegesis*) was built in the 7th century B.C. by the Greeks from Asia Minor with at least a generation before *Istros / Histria* fortress, in an area with living traces from the Bronze Age and from the first Iron Age.

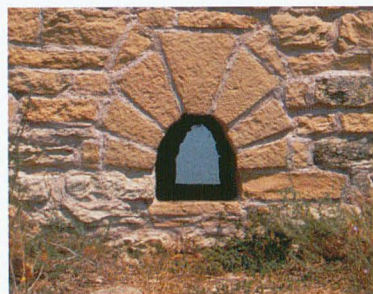
The representative monuments of the site is the oldest Greek grave from the Black Sea basin (middle 7th century B.C.) and a series of public and private edifices from the Roman period: *praetorium*, four Paleo-Christian basilicas (one of such type of complexes was discovered outside the fortress) and a part of the street network.

In front of the *Orgamé / Argamum* fortress, at approximately 2,5 km east, on the Biseriçuța Island, there is a Roman-Byzantine fortress and traces of living from the Early Medieval Age.

ISACCEA NOVIODUNUM

Cetatea este situată pe malul drept al Dunării, în locul numit *Pontonul Vechi* (denumire alternativă *Eski Kale*, în limba turcă *Cetatea Veche*), în apropierea orașului modern Isaccea, lângă cel mai important punct de trecere al fluviului.

Construită în primii ani ai Principatului pe o veche așezare getică, cetatea avea rol militar, strategic și economic, fiind situată la întretăierea unor importante artere de circulație. Importanța sa și a așezării civile dezvoltate în imediata apropiere au dus la acordarea statutului de *municipium* la sfârșitul secolului II p. Chr.

Noviodunum a fost sediu al unor detașamente din legiunile cantonate în Dobrogea și principala stație a flotei romane (*Classis Flavia Moesica*) ce controla cursul inferior al Dunării și malurile de nord și vest ale Mării Negre.

La sfârșitul sec. X, în timpul împăratului Ioan Tzimiskes, a fost construit un nou oraș. Așezarea a cunoscut o evoluție importantă în sec. al XI-lea, însă a fost distrusă în urma atacurilor pecenegilor, uzilor, cumanilor etc. Locuirea *extra muros* încetează, zona fiind ocupată de o necropolă plană de înhumatie, unde s-au identificat înmormântări din sec. XII și începutul sec. XIII.

La adăpostul incintei, *Noviodunum* cunoaște o dezvoltare rapidă în sec. XI-XII, devenind un important centru militar, administrativ, economic și religios. Evoluția și dezvoltarea sa a fost stopată de invazia și distrugerile provocate de tătari la 1242. După această dată, locuirea se reia atât în cetate cât și în așezarea civilă, iar din a doua jumătate a sec. XIII și până la sfârșitul sec. XIV aria locuită s-a retras tot mai aproape de cetate, unde o întâlnim până la cucerirea otomană din 1420.

Фортеця розташована на правому березі Дунаю, в місці що назветься *Pontonul Vechi* (можливо інше ім'я *Eski Kale*, на старо-турецької мові *Cetatea Veche* (Четатя Веке що в перекладі „Стара фортеця”), що поблизу сучасного міста Ісакця, в найголовнішому місці перетну ріки.

Потроєна в перші роки Принципі ата, на місці древнього гетського поселення фортеця була важливим воєнним стратегічним економічним пунктом, бо знаходилася на перехресті важливих

сухопутних та водних артерії. Її важливість як міста мешкання що постійно розвивалось збільшилось після надання їй статусу *municipium* наприкінці II ст. після Хр.

Новіодунум було містом розташування легіонів з Добруджі та найважливішим містом перебування римського флоту (*Classis Flavia Moesica*) що контролювало нижню течію Дунаю та північно-східні берега Чорного Моря.

Наприкінці X ст., в часі володіння імператора Іоанна Дзіміскеса (Іоан Тзіміскес), тут було побудовано нове місто. Це нове поселення добре розвивалося та досягло в XI ст. Розквіту але пізніше притерпіло розруху та було знищено після нападу печенегів, узів, куманів та інших кочових племен. В частині *extra muros* було знайдено некрополь, де були досліджені поховання XII ст. та початку XIII ст.

В XI-XII ст., Новіодунум знов досягає розквіту та стає важливим воєнним, адміністративним, економічним та релігійним центром. Його розвиток було припинено початком втручань та набігів татарів в 1242 року. Після цього часу, люди того часу мешкали поблизу фортеці, але з другої половини XIII ст. та до кінця XIV ст. Всі мешканці цих території намагалися потрапити та жити у фортеці де було простіше захищатися від кочівників, сліди мешкання зустрічалися тут до часів початку османського володіння в 1420.

The fortress is situated on the right bank of the Danube river, on the point called *Pontonul Vechi* (alternative name *Eski Kale*, in Turkish meaning *Old Fortress*), near the modern town Isaccea, close the most important passing point of the river.

Built in the first years of the Principality on an old Getic settlement, the fortress had a military, strategic and economic role being situated at the junction of certain important circulation routes. At the end of the 2nd century A.D. its importance and the one of the civil settlement developed nearby led to the awarding of the status of *municipium*.

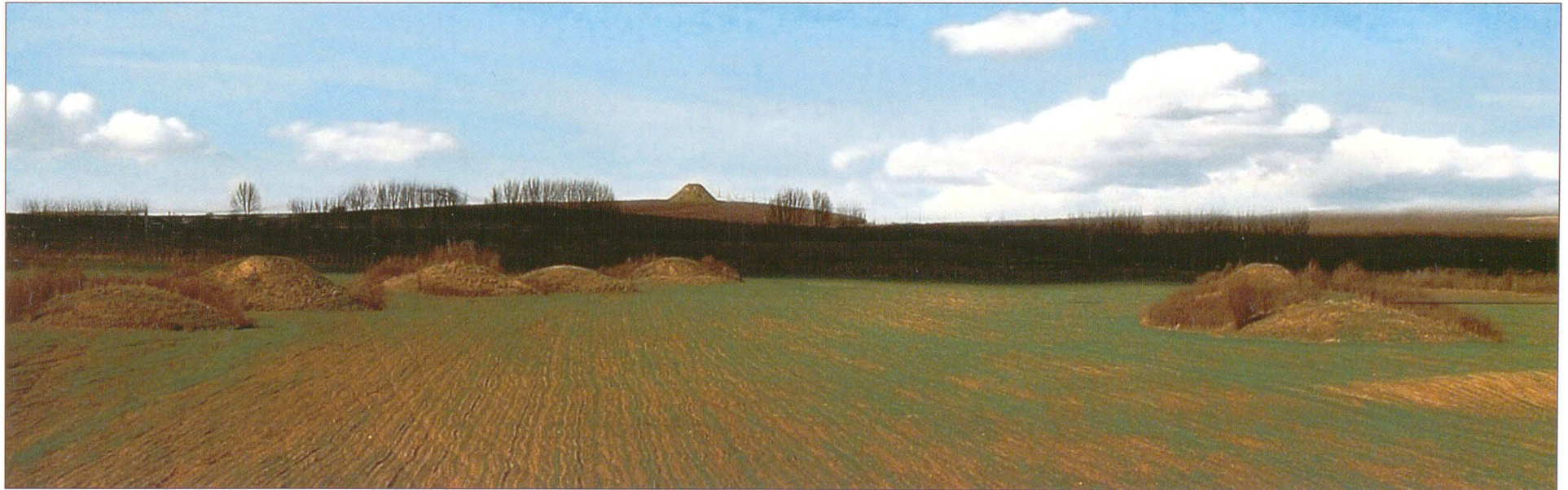
Noviodunum was the headquarters of certain detachments from the legions cantoned in Dobrudja and the main station of the Roman fleet (*Classis Flavia Moesica*) that controlled the low course of the Danube river and the north and west shores of the Black Sea.

At the end of the 10th century, during the reign of the emperor Ioan Tzimiskes a new town was built. The settlement registered an important evolution in the 11th century but it was destroyed by the attacks of the Pecenegs, the Oghuz turks and the Cumans etc. The *extra muros* habitation ends and the area is occupied by a flat necropolis of inhumation were burials from the 12th and beginning of 13th centuries were identified.

In the 11-12 centuries, at the shelter of the premises, *Noviodunum* registers a rapid development, becoming an important military, administrative, economic and religious center. Its evolution and development was stopped by the invasion and the destruction made by the Tatars in 1242. After this date, habitation is restored in the fortress as well as in the civil settlement and in the second half of the 13th century and till the end of the 14 century, the inhabiting area withdrew closer and closer to the fortress, till the Ottoman conquest from 1420.

TULCEA AEGYSSUS

Cetatea romană *Aegyssus* a fost identificată și cercetată parțial pe Colnicul Hora, situat în zona de nord-est a orașului Tulcea. Zidul de incintă este trasat pe curba cea mai înaltă de nivel, urmând forma neregulată a terenului și are o formă poligonală cu laturile mai lungi în partea de sud-est și sud-vest.

Fortificația era prevăzută cu șapte turnuri în formă de potcoavă. Importanța orașului în epocă este subliniată și de Ovidius, care o considera "cetate veche, apărată de ziduri puternice, situată pe malul Dunării, într-un loc înalt, la care cu greu se putea ajunge".

Романська фортеця *Aegyssus* була встановлена та частково досліджена в місцевості Конікул Хора, що розташовано в ПЗ напрямку від міста Тульча. Вступний мур при вході в фортецю є самим високим, мур продовжує неправильні нерівні форми місцевості де розташовано пам'ятник, її форма полігональна з більш довгими сторонами муру з східно-західного напрямку та с заходу.

Фортеця була побудована в формі підкови з 7 вишками спостереження. Фортеця буда важливою за часи свого існування бо неодноразово цитувалася Овідіусом, в його творах як «древня фортеця, що захищена потужними мурами, та розташована на берегах Дунаю, на високої місцевості, коли дуже важко достатися».

The Roman citadel *Aegyssus* was identified and researched partially on Colnicul Hora, situated in the north-east of the town Tulcea. The enclosing wall is placed on highest level curve, following the irregular shape of the field and has a polygonal shape with the longer sides on the south-east and south-west.

The fortress had seven towers horse-shoe form. The importance of the town in that period was underlined by Ovidius, who considered it "ancient citadel, defended by strong walls, situated on the Danube's shore, in a high place, difficult to reach".

OSTROV BEROE

Așezarea romană *Beroe* este situată pe un promontoriu stâncos, numit *Piatra Frecăței*, pe malul drept al brațului Băroi, la 3 km sud de localitatea Ostrov. Fortificația ridicată în același punct a funcționat între sec. I-VII p.Chr. ca stație de flotă și garnizoană pentru mici unități militare romane de pe *limes*. Un incendiu violent, datorat atacurilor avaro-slave, a condus la distrugerea sa în timpul lui Iustin II, dar, potrivit descoperirilor din necropolă, așezarea a supraviețuit până la începutul sec. VII p.Chr.

Locuirea va fi reluată în sec. X p.Chr., pe același amplasament, odată cu revenirea administrației bizantine la Dunărea de Jos și va dura până în secolul XII p.Chr.

Pe platoul situat imediat la nord-est de promontoriul fortificat au fost dezvelite peste 1.100 morminte (sec. II-VII și X-XII p.Chr.), în marea lor majoritate de înhumatie, în apropierea cărora au fost identificate și urme ale așezării civile. În aria necropolei s-au descoperit ruinele unei baze paleocreștine cu trei nave (sec. V-VI p.Chr.).

Римське поселення Берое (*Beroe*) розташовано на високому місці зі скелями, що називається *Пятра Фрікацей*, на правому березі каналу Барої, в 3 км на південь від поселення Остров. Фортеця побудована в тому ж місці ще I-VII ст після Хр.Чр. як стація зупинки флоту та малих гарнізонів римських воєнних одиниць (*limes*). При часу Юстина II (Iustin II) сильна пожежа спричинена нападами аваро-славів, призвела до її руйнування, але, згідно знахідкам в некрополі, поселення вижило до початку VII ст після Хр. В фортеці знов почали мешкати в X ст після Хр. В том же місці, в водночас з поверненням візантійської адміністрації на території Нижнього Дунаю де воно триватиме до XII ст після Хр.

На плато що розташовано на північно-західній стороні укріпленої фортеці було досліджено більш 1100 поховань (II-VII ст та X-XII ст після Хр.), більша частина котрих була поховання з погребіння тіл, та поблизу котрих було також знайдено сліди людських помешкань. В зоні розташування некрополю біло знайдено руїни палеохристиянської базиліки з трьома нефами (V-VI ст після Хр.).

The Roman settlement from *Beroe* is located on a rocky promontory named *Piatra Frecăței*, on the right shore of Băroi Branch, at 3 km south from Ostrov locality. The fortification built at the same point functioned between 1-7 centuries A.D. as fleet station and garrison for small Roman military units from the *limes*.

A violent fire, due to Avaro-Slav attacks led to its destruction, during the reign of Justin II but, according to the discoveries made in the necropolis, the settlement surviving till the beginning of the 7th century A.D.

The habitation will be revived in the 10th century on the same location, once with the returning of the Byzantine administration at the Lower Danube and will last till the 12th century.

1100 graves, most of them being inhumation graves (2-7 centuries and 10-12), were unveiled on the plateau located at north-east from the fortified promontory and traces of civil settlement were discovered nearby, as well. The ruins of a Paleo-Christian basilica with three naves, were discovered in the area of the necropolis. (5-6 centuries A.D.)

OSTROV BEROE

Așezarea romană *Beroe* este situată pe un promontoriu stâncos, numit *Piatra Frecăței*, pe malul drept al brațului Băroi, la 3 km sud de localitatea Ostrov. Fortificația ridicată în același punct a funcționat între sec. I-VII p.Chr. ca stație de flotă și garnizoană pentru mici unități militare romane de pe *limes*. Un incendiu violent, datorat atacurilor avaro-slave, a condus la distrugerea sa în timpul lui Iustin II, dar, potrivit descoperirilor din necropolă, așezarea a supraviețuit până la începutul sec. VII p.Chr.

Locuirea va fi reluată în sec. X p.Chr., pe același amplasament, odată cu revenirea administrației bizantine la Dunărea de Jos și va dura până în secolul XII p.Chr.

Pe platoul situat imediat la nord-est de promontoriul fortificat au fost dezvelite peste 1.100 morminte (sec. II-VII și X-XII p.Chr.), în marea lor majoritate de înhumatie, în apropierea cărora au fost identificate și urme ale așezării civile. În aria necropolei s-au descoperit ruinele unei baze paleocreștine cu trei nave (sec. V-VI p.Chr.).

Римське поселення Берое (*Beroe*) розташовано на високому мисі зі скелями, що називається *Пятра Фрікацей*, на правому березі каналу Барої, в 3 км на південь від поселення Остров. Фортеця побудована в тому ж місці ще I-VII ст після Хр.Чр. як стація зупинки флоту та малих гарнізонів римських воєнних одиниць (*limes*). При часу Юстина II (Iustin II) сильна пожежа спричинена нападами аваро-славів, призвела до її руйнування, але, згідно знахідкам в некрополі, поселення вижило до початку VII ст після Хр. В фортеці знов почали мешкати в X ст після Хр. В том же місці, в водночас з поверненням візантійської адміністрації на території Нижнього Дунаю де воно триватиме до XII ст після Хр.

На плато що розташовано на північно-західній стороні укріпленої фортеці було досліджено більш 1100 поховань (II-VII ст та X-XII ст після Хр.), більша частина котрих була поховання з погребіння тіл, та поблизу котрих було також знайдено сліди людських помешкань. В зоні розташування некрополю біло знайдено руїни палеохристиянської базилики з трьома нефами (V-VI ст після Хр.).

The Roman settlement from *Beroe* is located on a rocky promontory named *Piatra Frecăței*, on the right shore of Băroi Branch, at 3 km south from Ostrov locality. The fortification built at the same point functioned between 1-7 centuries A.D. as fleet station and garrison for small Roman military units from the *limes*.

A violent fire, due to Avaro-Slav attacks led to its destruction, during the reign of Justin II but, according to the discoveries made in the necropolis, the settlement surviving till the beginning of the 7th century A.D.

The habitation will be revived in the 10th century on the same location, once with the returning of the Byzantine administration at the Lower Danube and will last till the 12th century.

1100 graves, most of them being inhumation graves (2-7 centuries and 10-12), were unveiled on the plateau located at north-east from the fortified promontory and traces of civil settlement were discovered nearby, as well. The ruins of a Paleo-Christian basilica with three naves, were discovered in the area of the necropolis. (5-6 centuries A.D.)

TURCOAIA TROESMIS

În apropierea localității Turcoaia, pe o terasă superioară a Dunării, cercetările arheologice au dezvelit parțial o întinsă așezare romană, compusă din două fortificații, identificată cu orașul roman *Troesmis*.

Cetatea de Est (sec. V p.Chr.) se încadrează în tipul moeso-roman, cu plan poligonal, turnuri în formă de U și porți situate la capătul unor artere axiale, iar *Cetatea de Vest* (sec. IV-V p.Chr.) are un plan simetric, dreptunghiular, cu turnuri în sfert de cerc pe colțuri, pătrate cele mediane și în formă de U cele intermediare.

Între cele două cetăți se află așezarea civilă, delimitată de trei valuri și șanțuri, a cărei evoluție se încadrează în secolele II-VII p.Chr.

Troesmis, ridicat la rang de *municipium* la sfârșitul sec. II p.Chr., a deținut și un important rol militar prin prezența aici a unor detașamente ale Legiunilor *V Macedonica* și *I Italica*.

Поблизу місцевості Туркоая, на високому плато поблизу Дунаю, археологічні дослідження виявили існування великого романського поселення, що складалося з двох фортець, та вказанням як романське місто *Troesmis*.

Фортеця *E* (V ст після Хр.) є фортецею моезо-романського типу в полігональному плані, кілька високих споруд в формі латинської літери U та брами розташовані в кожному з виходів. Фортеця *B V* (IV-V після Хр.) має симетричний план, прямокутна споруда.

Поміж двома фортецями було виявлено існування поселення мешканців тих часів, позначеного трьома ровами, та існуючого приблизно у II-VII ст після Хр.

Поселення мало ранг *municipium* наприкінці II ст після Хр., також мало важливу військову роль, там були розташовані військові підрозділи легіонів *I Italica* та *V Macedonica*.

Near Turcoaia locality, on a high terrace of the Danube river, archaeological researches partially revealed a large Roman settlement, formed of two fortifications, identified as *Troesmis*.

The *East Fortress* (the 5th century A.D.) is of Moeso-Roman type with polygonal plan, towers in U shape and gates situated at the end of the axial artery and the *West Fortress* (4-5 A.D.) has a symmetric, rectangular plan, with a quarter of a circle towers on the corners. The median ones are square and the intermediary ones in U shape.

Between the two fortresses there is the civil settlement delimited by three mounds and ditches, being dated in the 2-7 centuries A.D.

The settlement, declared *municipium* at the end of the 2nd century A.D., held an important military role through the presence of some detachments of the *I Italica* and *V Macedonica* legions.

MURIGHIOL *HALMYRIS*

Ruinele de lângă localitatea Murighiol au fost cunoscute încă de la sfârșitul sec. al XIX-lea. Câteva descoperiri întâmplătoare, dar mai ales discuțiile privind numele antic al cetății au susținut, relativ constant, interesul pentru așezarea de aici. Aceasta este situată pe un promontoriu stâncos, la 2,5 km est de Murighiol, pe malul drept al brațului Sfântu Gheorghe.

Descoperirile arheologice au identificat existența, în nord-estul platoului cetății, a unei locuiri getice încă din sec. VI-V a.Chr. La începutul sec II p.Chr. s-a construit prima fortificație romană. Încă din această perioadă cetatea a devenit o importantă stație a flotei dunărene, *Classis Flavia Moesica*, lucru certificat și de numele purtat de așezarea din jurul castrului *vicus classicorum* (*satul corăbierilor*).

În sec. IV p.Chr. cetatea a cunoscut o deosebită înflorire, devenind unul dintre cele 15 orașe importante ale provinciei *Scythia Minor*, lucru dovedit atât de știrile transmise de izvoarele literare antice, cât și de descoperirile arheologice. Unul dintre cele mai importante momente ale acestei perioade este reprezentat de ridicarea bazilicii episcopale în timpul domniei împăratului Constantin cel Mare.

În anul 2001 a fost descoperită, sub altarul acestui monument, o criptă care adăpostea rămășițele pământești ale martirilor Epictet și Astion, ascunse și ocrotite, până la ridicarea bazilicii, de către creștinii din Halmyris.

Construcția, cu *dromos* (coridor), în care se coboară pe șapte trepte, și camera funerară mai păstrează pe perețele de est o frescă pictată cu numele martirilor și numeroase simboluri creștine.

La sfârșitul sec. VI și începutul sec. VII p.Chr. cetatea și-a păstrat toate atributele strategice, urbanistice și economice: incinta, sistemul de apărare extramuran cu șanțuri și valuri, edificiile și rețeaua stradală.

Фортеця *Halmyris* розташована в 2,5 км на захід від місцевості Мурігіол, на скелястому плато,

на правому березі каналу Св. Георгія (Сфвнту Gheorghe).

Археологічні дослідження виявили тут існування слідів часів VI-I ст. до Хр. Фортеця пережила кілька етапів еволюції: римська фортеця на землі (остання пол. I ст. після Хр.), табір з каміння (початок II ст. третьої

пол. III ст. після Хр.), пізня римська фортеця (третья пол. III ст. після Хр. та перша пол. VII ст. після Хр.); біля фортеці на захід знайшли будівлю того ж часу.

The ruins near Murighiol locality were known since the end of the 19th century. Some accidental discoveries but especially discussions regarding the antic name of the fortress sustained relatively constant the interest for this settlement. This is located on a rocky promontory at 2,5 km east of Murighiol, on the right bank of the Sfântu Gheorghe Arm.

The archaeological discoveries identified the existence of a Getic habitation since the 6-5 century B.C. in the north-east part of the fortress plateau. The first Roman fortification was built at the beginning of the 2nd century A.D. and since this period of time the fortress became an important station of the Danubian fleet, *Classis Flavia Moesica*, fact that is certified also by the name of the settlement from around the Roman camp - *vicus classicorum* (village of the seamen)

In the 4th century A.D. the fortress had a very prosperous period, becoming one of the 15 important cities of the *Scythia Minor* province, fact also proven by the news from the antic literary sources but also by the archaeological discoveries. One of the most important moments of this period is represented by the building of the Episcopal basilica during the reign of the emperor Constantin the Great.

In 2001, a vault keeping the earthly remains of the martyrs Epictet and Astion was discovered under the altar of this monument, hidden and protected by the Christians from *Halmyris* till the building of the basilica.

The construction with *dromos* (passage), descending on seven steps and a funerary chamber still keeps a fresco painted with the names of the martyrs and numerous Christian symbols, on the eastern wall.

At the end of the 6th and beginning of the 7th century A.D., the fortress kept all its strategic, town-planning and economic attributes: the premises, the extramural defense system with ditches and mounds, edifices and street network.

GARVĂN DINOGETIA

Dinogetia, cetate romană și bizantină, este situată la 4 km nord de satul Garvăn, pe o mică insulă, numită *Bisericuța*. Cea mai veche mențiune a toponimului o găsim la geograful Ptolemeu (*Dinodheteia*), care face și o localizare exactă.

Cercetările sistematice efectuate începând cu anul 1939 au precizat momentul inițial al construirii cetății și etapele succesive de refacere ale acesteia. Fortificația, construită de romani în sec. II p.Chr. pe locul unei așezări getice, suferă distrugerii la mijlocul sec. II p.Chr. și la mijlocul sec. III p.Chr. La sfârșitul sec. III p.Chr. a fost construită, pe stânca naturală, fortificația romano-bizantină pe care o cunoaștem azi. Noua fortificație avea 14 turnuri de apărare, dispuse la distanțe relative egale, de cca. 20 m, de-a lungul incintei de formă trapezoidală, urmărind în parte forma terenului stâncos. Accesul se realiza pe poarta principală, care se afla pe latura de sud, alte două porți mai mici fiind amenajate pe laturile de vest și nord. Din perioada de maximă înflorire de la jumătatea sec. IV p.Chr. datează construcția unei basilici de plan rectangular, clădirea comandamentului și edificiul termal (băile). Cea mai importantă refacere de la *Dinogetia* are loc în timpul împăratului Anastasius, la sfârșitul sec. V p.Chr. Cetatea este distrusă și părăsită la începutul sec. VII p.Chr., fiind refăcută abia după anul 971. Pentru două secole așezarea fortificată și-a revenit în forme de locuire în care, în afară de de incinta parțial reparată, singura construcție de zid era bisericuța din mijlocul cetății, cea mai veche de pe teritoriul țării noastre (sec. XI-XII), care a dat, de altfel, și numele actual al insulei.

Діногетія (Dinogetia), Римська та візантійська фортеця, розташована у 4 км на північ по ходу течії течії, близь сіла Гарван на маленькому островку що називається Бісерікуца.

Найперше згадування топоніма знаходимо у географа Птолемея.

(*Dinodheteia*), що також детально описує його місце розташування.

Систематичні дослідження починаючи з року 1939 визначили період початку будівлі фортеці та поступово надали дані щодо етапних реконструкцій цієї конструкції.

Фортеця була побудована римлянами на початку II ст. після Хр. на місці колишнього гетського поселення, та пре терпіла розруху в середині II ст після Хр. Та також повторно в середині III ст. після Хр.

На при кінці III ст після Хр., було побудовано на природної скелі, римсько-візантійська фортеця яка відома і нам так як збереглась до наших часів. Нова фортеці мала 4 вежі для спостереження та захисту що були побудовані на відстані 20 м кожна від другої вдовж середини яка мала форму трапеції та сліду я релієфу скелі.

Вхід до фортеці був можливим крізь головні ворота, що були розташовані у південної частині фортеці, а інші ворота були вбудовані відповідно у її північної та східної частині. До періоду найбільшого розвитку серединою IV ст після Хр. датується будівля однієї базилики прямокутної форми, та також будівлі командування та терми (бані).

Найважливіша реконструкція в Діногетії мала місце в часи імператора Анастасіуса, на при V ст після Хр. Фортеця була зруйнована та покинута в началі VII ст після Хр. та було знов перебудована лише після 971 року. За два століття укріплення поселення знов було побудовано та наряду зі старими будівлями в середині фортеці були побудовані інші нові (XI-XII ст.), та церков яка і надала сучасне ім'я острову.

Dinogetia, Roman and Byzantine fortress, situated 4 km north upstream Garvan village, on a little island called *Bisericuța*. The oldest mention of the toponym may be found at Ptolemy the geographer (*Dinodheteia*), which also makes an exact localization of the place.

Systematic researches done starting with the year 1939 mentioned the initial moment of the building of the fortress and the next stages of rebuilding it. The fortification built by the Romans in the 2nd century A.D., on the place of a Getic settlement, suffered destructive actions at the middle of the 3rd century A.D. At the end of the 3rd century A.D., the Roman-Byzantine fortification that we know today was built in natural stone.

The new fortification had 14 defense towers, built at relatively equal distances of approximately 20 m along the trapezoidal premises, following the line of the rocky grounds. The access was made through the main gate that was located on the south side and other two smaller gates were disposed on the west and north sides. The construction of a rectangular basilica, the building of the commandment and the thermal edifice (the baths) date from the second half of the 4th century A.D., a period of maximum prosperity.

The most important restoration from *Dinogetia* takes place during emperor Anastasios, at the end of the 5th century. The fortress is destroyed and abandoned at the beginning of the 7th century A.D. being restored only after the year 971. For a period of two centuries, the fortified settlement was restored as in habitation places, in which, besides the premises that was partially repaired, the only wall construction was the small church from the middle of the fortress, the oldest church from the country (11-12 centuries) which also gave the actual name of the of the island.

SLAVA RUSĂ IBIDA

Cetatea de pe Valea Slavei identificată de V. Pârvan ca fiind *polis Ibida*, a fost pomenită de Procopius din Cesarea între cetățile refăcute de Justinian (*De aed.* IV 7) și menționată de Theophylactus Simocata în forma *Libidinon polin*.

Coroborarea datelor epigrafice cu observațiile de natură constructivă indică drept moment al ridicării mării centuri fortificate de la Slava Rusă sfârșitul sec. III și începutul sec. IV a.Chr. Cetatea, cu refaceri în timpul lui Justinian, este dublată de o fortificație cu suprafața de aproximativ 3 ha, situată pe dealul Harada.

Cercetările arheologice realizate în timpul Primului Război Mondial în perimetrul cetății au condus la descoperirea unei basilici paleocreștine cu trei nave și trei abside, cu coloane și capiteli din marmură și paviment din mozaic policrom, atribuită sec. VI p.Chr.

La aproximativ 2 km vest de localitatea Slava Rusă a fost cercetat un complex monastic paleocreștin: două basilici cu câte o singură navă, o capelă cu absidă și diferite anexe înconjurate de o incintă, datat între a doua jumătate a sec. IV și prima parte a sec. VII p.Chr.

Începând cu anul 2001 au fost cercetate porțiuni din zidul de incintă, *pillae*-le podului antic de peste râul Slava, locuințe, sistemul de canalizare, o parte din necropola cetății romano-bizantine, un cavou și au fost făcute precizări importante în legătură cu stratigrafia cetății (sec. I-VII p.Chr.).

Фортеця з Валя Славей що буда знайдена П. Парван начебто є *polis Ibida*, та була згадана Прокопіусом з Чезареї (Procopius din Cesarea) у розповіді про фортеці що були перебудовані Юстиніаном (Justinian (*De aed.* IV 7)) та також про неї згадував Теофілактус Сімоката (Theophylactus Simocata) в своєму творі *Libidinon polin*. Порівняння епіграфічних дат з конструктивними спостереженнями природи прямо вказують на час побудови великої укріпленої мережі в зоні Слава Русі наприкінці III та началі IV ст. після Хр. Фортеця, перебудована при часах Юстиніана, повторюється іншою конструкцією площею приблизно в 3 Га що знаходиться в місцевості пагорбу Харада (Harada).

Дослідження що були здійснені у часи першої світової війни в периметрі фортеці винайшли існування на її території палеохристиянської базилики з трьома нефами та трьома апсидами, з колонами та капітелями з мармуру та поліхромною мозаїкою, що датується VI ст. після Хр.).

Приблизно в 2 км на схід від місцевості Слава Руса було знайдено та вивчено палеохристиянський монастирський комплекс дві базилики кожна мала по одному нефу, капітель з апсидою та інші будівлі, віднесені до другої пол. IV та першої частини VII ст. після Хр.

С початку 2001 були вивчені фрагменти стін з середини фортеці, *pillae* античного стилю будівлі даху по другу сторону рік і Слава, помешкання, система каналізації, частина некрополю з романсько-візантійської фортеці, печера та були зроблені важливі висновки щодо стратиграфії фортеці (I-VII ст. після Хр.).

The fortress from the Slavei Valley identified by V. Parvan as being *polis Ibida*, was mentioned by Procopius from Cesarea between the fortresses restored by Justin (*De aed.* IV 7) and mentioned by Theophylactus Simocata in the form of *Libidinon polin*. The corroboration of the epigraphic data with the constructive type of observations indicates the end of the 3rd century and beginning of the 4th century A.D. as moment of raising of the great fortified belt from Slava Rusă.

The fortress, which was restored during Justin's reign, is doubled by a fortification of approximately 3 ha, situated on Harada Hill.

The archaeological researches made during the First World War in the perimeter of the fortress led to the discovery of a Paleo-Christian Basilica with three naves and three apses, with marble columns and caps, mosaic polychrome pavement, assigned to the 6th century A.D.

A Paleo-Christian Monastic Complex from Slava Rusă locality formed of two basilicas each one with a single nave, a chapel with apses and different annexes surrounded by a premises dated between the second half of the 4th century and the first part of the 7th century A.D. situated at approximately 2 kilometers was researched.

Starting with 2001 parts of the premises wall, the *pillae* of the antic bridge over the Slava River, houses, sewerage system, a part of the Roman-Byzantine fortress of necropolis, a tomb were researched and important specifications were made regarding the stratigraphy of the fortress (the 1-7th centuries A.D.).

TELIȚA AMZA

Cercetările arheologice din situl de la Telița-Amza, amplasat la 4 km nord de localitatea amintită, au scos la lumină vestigiile unei mari așezări rurale romane (sec. I-IV p.Chr.) aflate în teritoriul cetății *Noviodunum*.

Numeroasele edificii, locuințe și piese descoperite pun în evidență importante aspecte ale romanității timpurii la gurile Dunării.

Археологічні дослідження пам'ятника Теліца Амза, що розташовано в 4 км від місцевості в північному напрямку, надали важливу інформацію щодо буту мешканців тих часів романського періоду фортеці, розташованої поблизу Дунаю.

The archaeological researches from Telița - Amza, site placed 4 km north from the locality, brought to light the vestiges of a great Roman rural settlement (1st-4th centuries A.D.) within the territory of the *Noviodunum* fortress.

A great number of edifices, houses and artefacts reveal important aspects of the early Roman world from the Danube river embouchures.

TELIȚA VALEA MORILOR

În punctul *La Hogeia*, într-o zonă deluroasă și împădurită, a fost localizat un complex meșteșugăresc de epocă romană (sec. IV p. Chr.). Au fost dezvelite locuințe, un atelier de prelucrare a ceramicii, un depozit de 300 cărămizi, trei cuptoare de olar și un cuptor de ars materiale de construcție.

A fost recuperată o cantitate impresionantă de ceramică, rebutată în procesul de fabricație, peste 100 monede, podoabe, unelte și ustensile de fier, bronz, os și piatră, un idol de lut și un fragment de altar votiv. Complexul se întinde pe aproximativ 1 ha de teren, împădurit în prezent, din care a fost cercetată o suprafață de 8.000 mp.

В місті Ла Ходжа (*La Hogeia*), в лісній та загубленій місцевості, було встановлено існування комплексу з народних ремесел романського періоду (IV ст. після Хр). В рамках цього дослідження було вивчено кілька помешкань, ательє з виготовлення кераміки, склад з 300 цеглин, три пічки з глини та одну піч для обжигу будівельних матеріалів. Також було знайдено велику кількість кераміки, понад 100 монет, прикраси, знаряддя труда, бронза, кістка та каміння, статуетка ідола з глини та фрагмент олтарю для жертвоприношень.

In *La Hogeia* point, in a hilly and wooden area, was localized a roman workshop complex (4th A.D.). In this context were researched houses, a workshop for manufacturing ceramics, a deposit of 300 bricks, three potter ovens and another one for burning construction materials.

It was recovered an impressive quantity of pottery, rejected during the manufacturing, over 100 coins, jewels, iron, bronze, bone and stone tools, a clay idol and a fragment of shrine.

NUFĂRU PROSLAVIȚA

Sit arheologic situat pe malul drept al brațului Sf. Gheorghe, în intravilanul localității Nufăru, integral suprapus de așezarea contemporană.

Prin intermediul cercetărilor arheologice, desfășurate începând din 1978 și continuate până în prezent, a fost descoperită o cetate construită *a fundamentis* de către bizantini, în ultimul sfert al secolului al X-lea, adăpostind o importantă așezare de tip urban, ce a funcționat până la mijlocul secolului al XIII-lea. A putut fi stabilit traseul zidului de incintă bizantin, surprins sub forma unor tronsoane reperate pe laturile promontoriului de la Nufăru, al cărui contur îl urmărea, și au fost identificate o serie de elemente de fortificație: două turnuri aparținând curtinelor estică și vestică, precum și instalația portuară a cetății. Descoperirile făcute cu prilejul cercetărilor din interiorul cetății, ca și din afara spațiului fortificat, au condus la apariția unor complexe (de locuire, meșteșugărești) și materiale arheologice care documentează, în forme bogate și variate, pe o suprafață mare, o locuire datând din secolele XI-XIII.

Probabil distrusă în vremea invaziei tătare, așezarea se reface mai târziu, după cum sugerează unele materiale ceramice și numismatice aparținând veacurilor XIII-XIV.

Au fost cercetate mai multe zone cimiteriale medievale, precum și vestigii ale vieții anterioare (epoca fierului și romano-bizantină) și complexe funerare încadrabile în sec. XVIII-XIX.

Археологічний пам'ятник розташований на правому березі гирла Св. Георгія, в селі Нуферул, повністю покритий сучасним населеним пунктом.

Впродовж археологічних досліджень, проведені, починаючи з 1978 та продовжені до сьогоднішнього дня, була відкрита фортеця побудована *a fundamentis* візантійцями, наприкінці X-го століття, розміщуючи важливий населений пункт міського типу який діяв в середині XIII-го століття. Був встановлений маршрут візантійської стіни, в формі ланок по межах високого скалистого мису біля Нуферул, контур якого повторював та були ідентифіковані ще окремі частини фортеці дві вежі належучи східним та західним дворам а також і портовська споруда фортеці. Здійсненні відкриття коли проводились дослідження в внутрішній частині фортеці, як і з зовнішньої частини посприяли появі деяких комплексів (для проживання, для ремесел) та археологічних матеріалів які документують про багате, на більшій площі, будівля з XI-XIII століть.

Можливо зруйнована в період татарської інвазії, розташування поновлюється пізніше як говорять про це окремі керамічні та нумізматичні належучи XIII-XIV ст. Були досліджено багато цвинтарських зон середньовіччя, а також були знайдені частини одягу інших епосів та сховищних комплексів з XVIII-XIX ст.

The archaeological site is situated on the right shore of Sfântu Gheorghe branch, inside Nufăru locality, covered in totality by the contemporary settlement.

Through the archaeological research, started since 1978 and followed until present, was discovered a citadel build *a fundamentis* by the Byzantines, in the last quarter of the 10th century, sheltering an important urban settlement, which functioned until middle of 13th century. It was possible to establish the way of the Byzantine wall, identified as segments, found on the the Nufăru promontory's side, which's outline it followed, and were identified a series of fortification elements, two towers and also the bay facilities of the citadel.

The discoveries done during the researches inside the citadel, and outside the fortified area, led to identifying more complexes (habitation, manufacturing) and archaeological materials which document, in rich and varied forms on a large surface, a habitation dating from 11th - 13th centuries.

Probably destroyed during the Tatars invasion, the settlement was rebuilt later, as ceramic and numismatic materials from 13th-14th centuries, suggest. Also, were researched some areas of the Middle Age necropolis and other elements of the Iron and Romano-Byzantine Age.

ENISALA CETATEA MEDIEVALĂ

Ruinele fortăreței medievale *Yeni-Sale* (*Enisala, Enişala, Heraclee* sau *Heraclia*) se află la 2 km de localitatea Enisala, pe un deal calcaros care domină zona lacurilor Razim și Babadag.

Cetatea a fost construită în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, cu scop militar și de supraveghere a drumurilor de pe apă și de pe uscat, de către o autoritate care viza zona de la Gurile Dunării. Pe baza tehnicilor constructive, a materialului arheologic și a realităților istorice s-a emis ipoteza că singurii interesați de ridicarea unei cetăți situată în cadrul sistemului de fortificații din nordul Dobrogei, cu orientare spre mare, pentru controlarea traficului naval, erau negustorii genovezi, care dispuneau de mari sume de bani câștigate din comerț și care erau deținătorii monopolului navigației pe Marea Neagră.

Cetatea are un plan poligonal neregulat, care urmează sinuozitățile masivului de calcar jurasic pe care este amplasată. Zidurile de incintă, turnurile și bastioanele se păstrează în unele puncte pe o înălțime de 5-10 m. Atrage atenția, ca element arhitectonic deosebit, bastionul porții principale, cu arcadă dublă, de origine orientală, întâlnită frecvent în evul mediu și utilizată de constructorii bizantini la diverse edificii din Peninsula Balcanică, dar și în Țările Române, la Cetatea Neamțului, biserica Sf. Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeș și la bisericile moldovenești ctitorite de Ștefan cel Mare.

Între 1397-1418, în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, cetatea a făcut parte din sistemul defensiv al Țării Românești.

După cucerirea Dobrogei de către turci la 1419-1420 aici a fost instalată o garnizoană militară otomană.

Руїни серед невічної фортеці Єнісала *Yeni-Sale* (*Enisala, Enişala, Heraclee* або *Heraclia*) знаходиться в 2 км від місцевості Єні сала, на пагорбу з ізви, що розташовано в долині ставків Разім та Бабадаг.

Фортецю було побудована с венною метою та метою спостереження сухопутних доріг та водних путів. В другої полові ні XIVст, представниками влади того часу що відповідали за територію Гирла Дунаю.

На базі конструктивної техніки, археологічного матеріалу та сучасних умов колишнього часу було припущено що мешканці місцевості намагалися побудувати єдину кріпку фортецю в зоні північної Добруджи що була би поблизу моря та надавала змогу контролювати морські перевози, також припускається що її могли побудувати генуезці, що займалися торгівлею яки були дуже заможними та отримали монополію з пересування по Чорному морю.

Фортеця має план споруди не рівнокутного полігонального зразку, що диктувалося релієфом місцевості де вона будувалася. Стіни, вежа та bastioni добре збереглися місцями висотою десь 5-10м. Дуже цікава споруда центральних воріт, bastion з подвійною аркадою, східного походження що дуже часто зустрічалося у середні віка у будівлі візантійців на Балканському пів острові але також в римських країнах в Четатя Неамцулуй церков Св. Миколая де ла Куртя де Арджеш (Sf. Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeș) та молдавські церкви що були побудовані Штефаном Великим.

В роки 1397-1418, що правив Мірча чел Батрин, фортеця належала до захисної системи Румунської держави. Після завоювання Добруджи турками в 1419/1420 роках тут було розташовано воєнні оттоманські гарнізони.

The ruins of the medieval fortress *Yeni-Sale* (*Enisala, Enişala, Heraclee* or *Heraclia*) are located at 2 km from the Enisala locality, on a calcareous hill that dominates the Razim and Babadag lakes. The fortress was built for military reasons and in order to watch the water and land roads, in the second half of the 14th century by an authority that vised the region from the mouths of the Danube river. Based on constructive techniques of the archaeological material and of the historic realities the hypothesis that the only interested people in raising a fortress situated within the system of fortifications from the north of Dobrudja, sea oriented and in order to control the maritime traffic were the Genovese merchants. They had great amounts of money gained from trading and they also held the exclusiveness over the navigation across the Black Sea.

The fortress has an irregular polygonal plan that follows the sinuosity of the Jurassic limestone hill on which is located. The premises wall, the towers and the bastions keep a height of 10 m, in some places. The attention is attracted by a special architectonic element, the bastion of the main gate, with a double arcade and of oriental origin, frequently encountered in the middle age and uses by the Byzantine constructors at different edifices from the Balkan Peninsula but also in the Romanian Countries at the Neamțului Fortress, Sf. Nicolae Domnesc Church from Curtea de Argeș and also in the Moldavian churches built by Steven the Great.

Between 1397-1418, during the reign of Mircea the Old, the fortress was part of the defensive system of the Romanian Country.

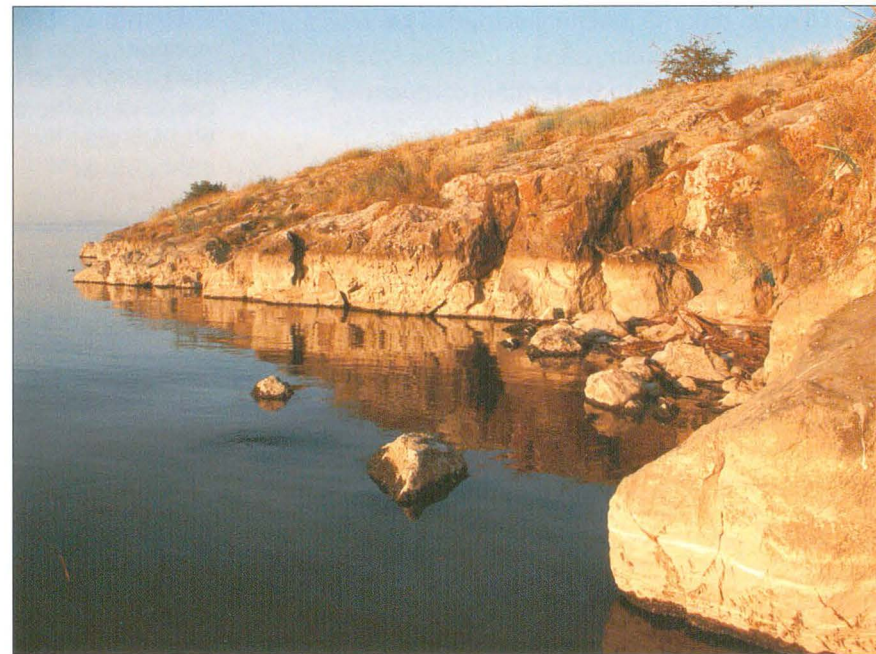
After the conquering of Dobrudja by the Turkish in 1419-1420, an ottoman military garrison was established here.

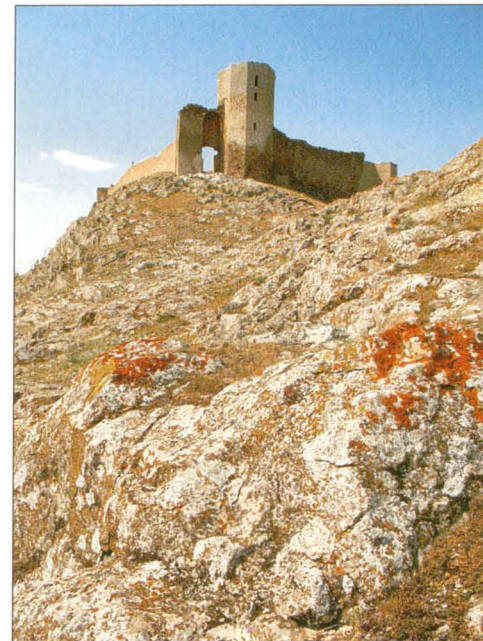
Ulterior, datorită înaintării stăpânirii turcești dincolo de Gurile Dunării, până la Cetatea Albă și Chilia (1484), și ca urmare a formării cordoanelor de nisip ce separă lacul Razim de Marea Neagră, cetatea a fost abandonată.

Пізніше, коли турки поширили свої володіння по за межі берегів, до території Четатя Албе та Кілія рвнґ Іа (1484), а також при формуванні кордонів з пес ку розділяли ставок Разім від Чорного моря, фортеця була занедбана.

Subsequently, the fortress was abandoned, because of the advancement of the Turkish domination over the mouths of the Danube river, till the White Fortress and Chilia (1484), and due to the formation of sand bars that separate Razim lake from the Black Sea, the fortress was abandoned.

NICULIȚEL COMPLEXUL PALEOCREȘTIN

În zona de est a comunei Niculițel, la poalele dealului Piatra Roșie, a fost descoperită în primăvara anului 1971 o bazilică paleocreștină, ridicată la sfârșitul sec. IV p.Chr. după un plan roman bazilical creștin. În zona centrală a absidei, sub pavimentul altarului, a fost construită o criptă martirică monumentală care adăpostea osemintele a două grupuri de martiri: un grup de patru, în partea superioară a *martyrion*-ului, respectiv doi martiri la nivelul inferior. Cei patru martiri se aflau într-un sicriu colectiv și în conexiune anatomică, evidențiind o înmormântare primară.

Calitatea de martiri creștini și numele lor *Zotikos*, *Attalos*, *Camasis* și *Philippos* sunt înscrise în tencuiala crudă a pereților criptei. Ei sunt cunoscuți în actele martirice ca fiind martirizați la *Noviodunum* (Isaccea), la 4 iunie. Cripta a fost construită pentru ei la sfârșitul sec. al IV-lea p.Chr.

Resturile osteologice descoperite în partea inferioară a criptei provin dintr-un mormânt martiric mai vechi. Numele și vechimea celor doi martiri rămân necunoscute, singura mențiune asupra lor fiind făcută de inscripția care bloca accesul în zona inferioară a criptei „Aici și acolo (se află) sângele martirilor”.

Martyrion-ul de la Niculițel este, fără îndoială, un monument unic în Europa, reprezentând cel mai timpuriu exemplu de transpunere a concepțiilor arhitecturale greco-romane în arhitectura paleocreștină. Din 1998 monumentul a fost amenajat din punct de vedere muzeistic și reprezintă una dintre cele mai mari atracții turistice ale zonei.

В західній частині сіла Нікуліцел, у підніжжя пагорбу Піятра Рошіє, було знайдено, весною 1971 року, палеохристиянська базиліка, побудована у прикінці IV ст. після Хр. по римському плану побудови християнських базилік. В центральній частині апсиди, під олтарем була побудована крипта пам'яті мучеників та що зберігала останки скелетів двох груп мучеників: перша група з чотирьох мучеників, у верхньої частині поховання мартіріона (*martyrion*), та ще два мученики у нижньої частині. Усі чотири мученики були поховані у спільній труні де кістки були анатомічно пов'язані, що є свідомством первісного поховання. Це були християнські мученики їх ім'я *Zotikos*, *Attalos*, *Camasis* і *Philippos* були вписані у вологий мур крипти. Їх ім'я відомі як ім'я мучеників померлих в Новодунуме (Іссакча)/Noviodunum (Isaccea), 4 лі пня. Крипта була побудована для них на прикінці IV ст. після Хр. Останки кісток що були знайдені у нижньої частині поховання віднесені до більш древнішого часу. Ім'я та вік мучеників не відомі та єдина згадка щодо них зроблена у надпису на плитке що загороджує прохід до нижньої частини крипти на якій написано „Тут та там (поховано) кров святих”.

Поховання з Нікуліцела є без сумніву унікальним в Європі пам'ятником, що є свідомством греко-римської концепції архітектурних побудов раннього періоду та архітектури періоду палеохристиянства. З 1998 року, пам'ятник було обладнано як музеї і на сьогодні він є одним з найцікавіших міст що охоче відвідують туристи.

In the eastern part of the Niculițel commune, at the foot of the Piatra Roșie hill a Paleo-Christian basilica, built at the end of the 4th century A.D. After a Christian Basilical Roman Plan was discovered in the spring of 1971. In the central part of the apses, under the pavement of the altar, a monumental martyr crypt for sheltering the bones of the two groups of martyrs was built. A group of four martyrs was placed in the upper part of the *Martyricon* and other two at the lower part.

The four martyrs were put in a collective coffin and in an anatomical connection showing a primitive burial. Their quality of Christian martyrs and their names - *Zotikos*, *Attalos*, *Camasis* and *Philippos* - are written in the wet plaster of the crypt walls. They are known in the Martyr's Chronicles as being martyred at *Noviodunum* (Isaccea) on the 4th of June. The crypt was built for them at the end of the 4th Century A.D. The osteological remains discovered in the lower part of the crypt come from an older martyr tomb. The name and the age of the two martyrs are still obscure. The only mentioning regarding them is found on the inscription which blocked the access from the lower part of the crypt saying “Here and there (is) the blood of the martyrs”

The Niculițel Martyricon is undoubtedly a unique monument in Europe, representing the earliest example of the Greek Roman architectural principles transposition into the Paleo-Christian architecture.

From 1998 the monument was carefully arranged and now represents one of the biggest turistical attraction of the area.

NICULIȚEL VALUL DE PĂMÂNT

Pe dealurile care domină localitatea Niculițel dinspre est, sud și vest a fost observat, încă din sec. XIX, existența unui val cu o lungime de 27 km, denumit de localnici *Troian*.

La cca. 3 km sud-vest de sat, pe platoul unui deal mărginit de văi adânci, a fost identificată o fortificație de formă rectangulară. Cercetările arheologice efectuate aici au scos la lumină fragmente de țigle și cărămizi romane, unele cu ștampila Legiunii *I Iovia Scythica*, aduse probabil de la *Noviodunum* și folosite în construcția valului de pământ.

În incinta creată de val au fost descoperite urmele unei biserițe treflate din sec. XII, cea mai veche de acest tip de pe teritoriul României.

На пагорбах що близь Нікуліцела з північ та схід, ще з XIX ст, існування рову довжиною в 27 км котрий місцеві називають Валул Троян. Тут неподалік в 3 км на північ та схід від сіла, на широкому плато захищеному глибокими долинами стоїть фортеця прямокутної форми. Археологічні дослідження що було зроблено тут винайшли фрагменти римського матеріалу з будувannya, кілька з штампами легіону скіфів *I Iovia Scythica*, що були можливо привезені з Новодунума та використані для будувannya рову з землі. В середині фортеці було винайдено сліди церкви XII ст, найдревнішої церкви такого типу що знаходиться на території Румунії.

The existence of a mound left from the 19th century of 27 km long named by the native as *Trojan*, was observed on the hills that dominates the Niculițel locality. A fortification of rectangular shape was identified on the plateau of a hill bounded by deep valleys at approximately 3 km south-east from the village.

The archaeological researches performed here show fragments of tiles and Roman bricks, some of them with *I Iovia Scythica Legion* stamp, probably brought from *Noviodunum* and used for the building of the land mound. Traces of a small church in the shape of a cross from the 12th century were discovered in the premises created by the mound, the oldest of such kind on the territory of Romania.

NICULIȚEL *BISERICA SF. ATANASIE*

Bisericuța cu hramul *Sf. Athanasie* se află în partea de sud a localității Niculițel.

Cercetările arheologice din anul 1975 au evidențiat o construcție medievală, din prima jumătate a secolului al XIV-lea, care inițial a reprezentat capela unor conducători locali. Din secolul XVI aceasta a intrat în folosința comunității autohtone.

Stilul arhitectural al edificiului de la Niculițel se regăsește în lumea bizantină din secolele XII-XIV, având numeroase asemănări cu prima biserică voievodală de la Curtea de Argeș.

Церков з храмом Св. Афанасія що розташована у південній частині місцевості Нікуліцел. Археологічні дослідження 1975 року виявили існування в зоні серед невічної будівлі, часів першої половини XIV ст., що була спочатку каплицею місцевих вождів. Починаючи з XVI ст. ця каплиця перейшла у власність місцевих спільнот. Архітектурний стиль будівлі в місцевості Нікуліцел дуже схожий на візантійський стиль з XII-XIV ст. та дуже схожий по елементам на першу церкву воєводи з Куртя де Арджеш.

The little church with Saint Athanasie as its patron is situated in the southern part of Niculițel locality.

The archaeological researches from 1975 identified a medieval building, from the first half of the 14th century, which initially represented the chapel of some local leaders. Starting with the 16th century the construction began being used by the native community.

The architectural style of the edifice from Niculițel can be seen in the Byzantine world of the 12-14th centuries bearing a lot of resemblances with the first voievodal church from Curtea de Argeș.

BABADAG MAUSOLEUL SARÎ SALTÎK BABA DEDE

Situat în zona centrală a orașului Babadag, pe strada Măcin, nr. 9, Mormântul lui Sarî Saltîk Baba Dede reprezintă unul dintre monumentele istorice de prim rang din Dobrogea.

Considerat conducătorul turcilor selgiucizi, care au colonizat spațiul istro-pontic în secolul XIII, Sarî Saltîk Baba Dede a fost considerat în epoca sa un personaj legendar iar mausoleu ridicat în cinstea sa a fost vizitat de toți sultanii în cursul expedițiilor lor spre Țările Române.

Знаходиться в центральній зоні міста Бабадаг по вулиці Мачін 9, Поховання Сарі Салтука (Мормântul lui Sarî Saltuk) є одним з найважливіших історичних пам'яток Добруджі. Сарі Салтук, що вважався ватажком турків селджузів що захопили істрійсько-понтійський простір в XIIIст, був легендарною особою того часу та його поховання-мавзолеймали за честь відвідати усі султани що бували на Румунській землі в ході своїх Походів.

Located in the central area of Babadag town, on Macin street, no. 9, the tomb of Sarî Saltîk Baba Dede represents one of the most important historical monuments from Dobrudja.

Considered as being the leader of the Seljuk Turks that colonized the Istro-Pontic space in the 13th century, Sarî Saltîk Baba Dede was considered a legendary character during his time and his mausoleum was visited by all the sultans during their expeditions to the Romanian Countries.

BABADAG GEAMIA ALI GAZI PAŞA

Construită la începutul secolului al XVII-lea, Geamia Ali Gazi Paşa se păstrează şi în zilele noastre în centrul oraşului Babadag. Fiind, fără îndoială, unul dintre cele mai interesante monumente de artă musulmană din Dobrogea, lăcaşul atrage atenţia prin minaretul său înalt de 21 de m şi pridvorul monumental cu arcade.

Побудована на початку XVII ст., Джеамія Алі Паши Гази збережена і до сьогодні у дуже доброму стані в центрі міста Бабадаг. Це без сумніву найцікавіший пам'ятник мусульманської культури що розташовано на території Добруджі, що має високий мінарет (21 м) та внутрішній двір з аркадами.

Built at the beginning of the 17th century, the Ali Gazi Pasha Mosque is being preserved in the center of Babadag town. The dwelling attracts the attention by its 21 m high minaret and by its monumental porch with arcades and undoubtedly represents one of the most interesting monument of Muslim art from Dobrudja.

NOVOSEL'SKOE II

Monument arheologic reprezentând o aşezare cu mai multe niveluri de locuire. A fost descoperit în 1980 de V.M. Cojocar, la 6 km sud de localitate. Aşezarea a fost cercetată pentru prima dată în 1986, de expediţia GAZ-86 condusă de I.A. Silov.

Săpăturile efectuate asupra monumentului au continuat în 1988, atunci când au fost descoperite vestigii ce datau din epoca bronzului, epoca fierului, epoca medievală târzie şi gropi din perioada romană. În anul 1989 a fost cercetată partea centrală a monumentului, unde au fost descoperite materiale atribuite *Hallstattului* timpuriu şi târziu şi o porţiune a drumului roman.

În perioada 1997 - 1999 săpăturile au fost efectuate în comun de către arheologii din Ucraina, Republica Moldova şi România.

Пам'ятник археології (багатошарове поселення) відкритий у 1980 року краєведом В.М. Кожокару. Він розташований на відстані 6 км на півдні від села. З північної сторони пам'ятник охоронявся земельним валом зі ровом, іменованим аборигенами Валул луй Траян. З південного боку відкрита мощена каменем дорога, ведуча к переправі через Дунай на Іссакчу (древній Новіодунум.). У цієї дорозі у 1957 року знайдений фрагмент мармурової плити з латинським присвячу вальним надписом. Вал практично повністю знищено на початку 70-х років у зв'язку з паводками Дунаю. На підставі існуючих даних можливо представити, що до валу зі ровом також відносилася ділянка землі до 50 га. Це поселення було вперше досліджено в 1986 році експедицією ГАЗ-86 (керівник Ю.А. Шилов (Інститут археології УРСР)).

Розкопки пам'ятника було продовжено в 1988 році, коли було встановлено існування кількох поховань що відносилися до епохи бронзи, раннього періоду епохи заліза, пізнього середньовіччя та господарські ями римських часів. В 1989 році було досліджено центральну частину площі, де було знайдено артефакти пізнього та середнього середньовіччя та гальштату та ділянку, як її назвали, римській шлях. Аналіз здобутих матеріалів за усі три сезони показав, що на цій території мешкали переважно фракійські племена атож знайдено було багато елементів що належало до їх культури, та які вважаються дуже інтересними для науковців, що досліджують фракійські пам'ятники Нижнього Дунаю. З 1997 по 1999 розкопки запроваджувалися спільно з українськими, українсько-румунськими Археологами.

The archaeological monument represents a settlement with more habitation levels.

It was discovered in 1980, by V.M. Cojocar, at 6 km south from the locality.

The settlement was researched for the first time in 1986, by the expedition GAZ-86, led by I.A.Silov. The excavations done on the monument continued in 1988, then being discovered vestiges that dated from the Bronze Age, Iron Age, Late Middle Age and pits attributed to Early and Late Hallstatt and a part of the roman road.

In period 1997-1999 the excavations were done with specialists from Ukraine, Moldova Republic and Romania.

ORLOVKA ALIOBRIX

Cetate dacică cu nume celtic (sec. I a.Chr. - I p.Chr.), suprapusă de un *castellum* roman (sec II-III p.Chr.), situată pe înălțimea Piatra Cartalului, pe malul stâng al Dunării, aproximativ în fața portului Isaccea (jud. Tulcea).

A fost menționată de Ptolemeu (*Geografia*, III, 10, 5, cod. X).

În urma cercetărilor arheologice sistematice, începute în anul 1963, s-a precizat că cel mai vechi nivel de locuire din punctul menționat aparține primei epoci a fierului (sec. VIII-VI a.Chr.).

Пам'ятник археології на Каменій горі у с. Орловка відомий науковцям з 1839 року, після першої вказівки молдавського дослідника Г. Сэулеску. Пізніше тут працювали такі відомі дослідники як Мурзакевич Н.Н. и Уваров А.С., що друкували потім статті щодо фортеці в по у ЗООИДе (Записки Одеської спілки історії та древності).

Археологічні розкопки проводилися з 1963 року до сьогодні. Спочатку розкопками керувала Рима Дмитрівна Бондар, доцент Одеського університету. З 2000 року розкопками в Картале керує И.В. Бруяко, директор Одеського археологічного музею. Фортеця та поселення місцевих мешканців мають більш за 400 га, які захищені земляним валом та ровом, та яке називається місцевими Трояну або Валул луй Троян. На території поселення в 1966 році було відрито золотий скарб монет, зроблених в 5 - 4 ст. до р. Хр. в місті Кізік. Хронологічний діапазон пам'ятника розширено з періоду культури Гумельніца до Середньовіччя.

The Getic citadel with Celtic name (1st B.C. - 1st A.D. centuries), covered by a roman *castellum* (2nd - 3rd centuries), situated on the *Piatra Cartalului* ridge, on the left shore of Danube, approximately in front of Isaccea harbour (Tulcea County).

It was mentioned by Ptolemeu (*Geografia*, III, 10, 5, cod X).

Because of the systematic archaeological research, started in 1963, it was precised that the ancient habitation level from the mentioned point belongs to first Iron Age (8th - 6th centuries B.C.).

CETATEA ALBĂ

Cetatea medievală din secolele XIII-XIV, construită pe locul oraşului antic *Tyras*, este situată în oraşul Belgord-Dnestrovsk, regiunea Odessa. Reprezintă unul dintre cele mai mari şi mai bine conservate monumente de acest tip din Ucraina.

Lungimea totală a zidurilor depăşeşte 2 km. Înălţimea acestora şi a turnurilor este cuprinsă între 5 şi 15 metri, iar lăţimea între 0,8 şi 5 metri.

Din cele 34 de turnuri ale cetăţii s-au păstrat doar 26.

În prezent, cetatea are statutul de muzeu-rezervaţie.

Историко-архитектурный памятник XIII-XV вв. Построена на месте античного города Тира. С трёх сторон окружена рвом шириной 13,5-14 м и первоначальной глубиной 20 м, с севера омывается водами Днестровского лимана. Общая длина стен свыше 2 км. Высота стен и башен от 5 до 15 м, толщина от 0,8 до 5 м. Между куртинами было 34 башни, сохранилось 26. В крепости есть цитадель. В настоящее время территория крепости является музеем-заповедником.

Возникновение крепости учёные относят к молдавскому периоду в истории Белгород-Днестровского (конец XIV века).

В то время крепость являлась частью укрепленной сети, прикрывающей пути вглубь Молдавского княжества.

The Medieval fortress was built in 13th-14th century, on the ancient site of *Tyras*, today Belgord - Dnestrovsk, a town in the district of Odessa, Ukraine. It is one of the largest citadels from Ukraine and it is very well preserved being a historic-architectural monument from 13th-15th centuries.

From three sides it is rounded by a ditch a width 13,5-14 metres width and a 20 metres depth. From the north side is washed by the Nister waters.

The total length of the walls is more than 2 km, the towers height is from 5 to 15 metres and the width from 0,8 to 5 metres.

Between the walls there were 34 towers from which were kept only 26.

The beginning of the citadel dates from the Moldavian history of the Cetatea Albă (the end of 14th century). In that period the citadel represented a part of the fortifications network that protected Moldavia and its frontiers.

Proiect implementat de

Parteneri:

**Direcția Județeană
pentru Cultură, Culte
și Patrimoniul Cultural Național
Tulcea**

Consiliul Județean Tulcea

**Muzeul de Arheologie
Odessa**

**Agencia Regională de Cooperare
Transfrontalieră a Dunării de Jos**

ISBN: 978-973-0-05803-1